

В.Д. Урядова

СЛОВОТВОРЧА АФІКСАЦІЯ РІЗНОСИСТЕМНИХ МОВ В АСПЕКТІ ЗІСТАВНОЇ ДЕРИВАТОЛОГІЇ

Останнім часом спостерігається активізація зіставно-типологічного вивчення словотвору як близькоспоріднених (Л. Мартинова, Л. Медведєва, Л. Сегін), так і неблизькоспоріднених мов (Ю. Мосенкіс, Д. Переверзев, Ю. Собков), результати якого свідчать про те, що саме афіксальні засоби словотворення найкоректніше відображають структурну спільність і розбіжність мов різної типологічної класифікації. Це пояснює той факт, що й дотепер актуальними залишаються проблеми з'ясування кількісного та якісного складу словотворчих афіксів різних мов, які є визначальними показниками не лише генеалогічної класифікації мов, а й морфологічної будови окремої мови.

Аналіз праць із досліджуваної проблеми свідчить про те, що афіксальне словотворення на сучасному етапі його розвитку характеризується тенденцією до вивчення таких його аспектів: *аксіологічного, функціонально-семантичного, лінгвокультурного, соціолінгвістичного, історико-культурного*. Проте нерозв'язаними й дотепер залишаються питання зіставного дослідження словотворчої афіксальної мотивації різносистемних мов.

Метою статті є опис результатів порівняння афіксальних засобів словотворення в корейській, російській та англійській мовах шляхом зіставлення їхніх особливостей у словотворчих системах цих мов.

Процес словотворення у сучасному мовознавстві розглядається як зв'язок між знаками та їхніми позначуваними, що дозволяє встановити семантичні відношення між афіксальними одиницями.

Для корейського афіксального словотворення характерні омонімія, антонімія та синонімія афіксів. Омонімічними є такі префікси: **날**- **нал1**- "сирій; незрілий" / **날**- **нал2**- "сильний, різкий; жахливий"; **강**- **канг1**- "попередній і інтенсивний" / **강**- **канг2**- "насилно, через силу здійснюваний; неприродний"; **생**- **сенг1**- "сирій; незрілий, нестиглий; неопрацьований" / **생**- **сенг2**- "безпричинний; той, що суперечить здоровому глузду"; **개**- **ке1**- "непоказний, негарний" / **개**- **ке2**- "той, що суперечить здоровому глузду"; **맨**- **мен1**- "голий; порожній, той, хто нічого не має" / **맨**- **мен2**- "найбільш; над-; най-"; антонімічними: **왕**- **ванг**- "дуже великий" / **옹**-, **옹달**- **онг**-, **онг달**- "маленький; мініатюрний"; **말**- **мал**- "великий" / **가랑**- **каланг**- "дрібний"; **차**- **ча**-, **чхав**- "клейкий" / **땀**- **меб**- "неклейкий"; **외**- **ве**- "один; самотній; єдиний" / **뚝**- **мут**- "багато, багато хто"; **을**- **ол**- "ранній" / **늦**- **нич**- "пізній; довгий"; синонімічними: **왕**- **ванг**- "дуже великий"; **말**- **мал**- "великий"; **맨**- **мен2**- "найбільш; над-; най-"; **엄지**- **ємчі**- "великий і головний"; **한**- **хан**- "той, що досяг найвищих результатів; великий; найбільш"; **날**- **нал1**- "сирій; незрілий" / **뜻**- **пхут**- "свіжий, новий; незрілий, нестилий; недосвідчений" / **생**- **сенг1**- "сирій; незрілий, нестиглий; неопрацьований".

Натомість для суфіксів корейської мови характерною є лише омонімічність: **-아**- **-а1**- "дитина" / **-아**- **-а2**- "брунька, паросток"; **-원**- **-вон1**- "член організації; співробітник" / **-원**- **-вон2**- "установа, заклад" / **-원**- **-вон3**- "сад, парк"; **-가**- **-ка1**- "персона" / **-가**- **-ка2**- "тісня" / **-가**- **-ка3**- "ціна" / **-가**- **-ка4**- "родина, рід"; **-관**- **-кван1**- "установа; приміщення" / **-관**- **-кван2**- "чиновник" / **-관**- **-кван3**- "погляди"; **-기**- **-кі1**- "машина; механізм" / **-기**- **-кі2**- "літак" / **-기**- **-кі3**- "прилад" / **-기**- **-кі4**- "фізіологічні органи" / **-기**- **-кі5**- "період" / **-기**- **-кі6**- "записи"; **-계**- **-кйе1**- "вимірювальний прилад" / **-계**- **-кйе2**- "світ, сфера" /

-계- -кйє3- “сезон” / -계- -кйє4- “система” / -계- -кйє5- “ступінь” / -계- -кйє6- “заява”;
 -고- -ко1- “розмір, обсяг” / -고- -ко2- “склад” / -고- -ко3- “мазь”; -구- -ку1- “район” /
 -구- -ку2- “інвентар” / -구- -ку3- “отвір”; -리용- -лйонг1- “хребет” / -리용- -лйонг2-
 “наказ” / -리용- -лйонг3- “територія”; -부- -пу1- “працівник” / -부- -пу2- “жінка” /
 -부- -пу3- “знак” / -부- -пу4- “книга (обліку)” / -부- -пу5- “від (такого-то числа)”; -사-
 -са1- “фахівець” / -사- -са2- “майстер” / -사- -са3- “історія” / -사- -са4- “суспільство;
 компанія; видавництво; агентство” / -사- -са5- “виступ” / -사- -са6- “слово” / -사-
 -са7- “морфема” / -사- -са8- “нитка” / -사- -са9- “храм, буддійський монастир” / -사-
 -са10- “справа” / -사- -са11- “пісок”; -상- -санг1- “з погляду, у відношенні” / -상- -санг2-
 “риси” / -상- -санг3- “зображення” / -상- -санг4- “торговець” / -상- -санг5- “шухляда” /
 -상- -санг6- “що має вигляд, форму”; -서- -сб1- “текст, документ” / -서- -сб2- “книга”
 / -서- -сб3- “керування”; -수- -су1- “працівник” / -수- -су2- “вода” / -수- -су3- “дере-
 во” / -수- -су4- “тварина”; -생- -сенг1- “той, хто навчався” / -생- -сенг2- “період
 життя” / -생- -сенг3- “народження”; -당- -танг1- “партія” / -당- -танг2- “будинок;
 палац; храм” / -당- -танг3- “відповідно; на; з”; -도- -то1- “провінція (адміністративна
 одиниця)” / -도- -то2- “острів” / -도- -то3- “людина; послідовник (якого-н.) навчання”
 / -도- -то4- “картина; карта; план, креслення; таблиця”.

Англійська словотворча афіксація характеризується широкою синонімією афіксів. Так, наявні синонімічні афікси, за допомогою яких утворюються слова на позначення діяча: *-er/or* (*worker, visitor*), *-man* (*policeman*), *-ist* (*socialist*), *-ee* (*trustee*); на позначення абстрактних імен дії: *-ship* (*friendship*), *-hood* (*childhood*), *-dom* (*freedom*); для вираження різних якостей *-ish* (*British, reddish*), *-y* (*silky*), *-ed* (*dark-haired*), *-ic* (*nostalgic*), *-al* (*proposal*), а також синонімічні префікси, за допомогою яких утворюються слова для вираження заперечення *-un* (*unbelievable*), *-non* (*nonflammable*), *-dis* (*dislike*), *-de* (*decolor*) та ін.

Російські ж афікси характеризуються як однозначністю, так і багатозначністю. Остання виявляється на різних рівнях мотивації, яка зумовлює такі типи омонімічності афіксів: 1) різноафіксальний тип, коли той самий означувач може бути як префіксом, так і будь-яким іншим афіксом, наприклад: афікс *-а-*, з одного боку, функціонує і як префікс для утворення іменників та прикметників зі значенням заперечення або відсутності того, що названо мотивуючим словом (*алогичность, аморальный*), і як словотворчий суфікс прислівників, які історично походять від коротких форм дієприкметників чоловічого та середнього роду (*загодя*), а також прислівників зі значенням обставини місця (*дома*) з другого – як формотворчий афікс дієприслівників доконаного та недоконаного виду (*обрета, плача*); 2) одноафіксальний тип, коли той самий означувач застосовується до різних частин мови, у тому числі функціонуючи як словотворчий або формотворчий засіб, наприклад: суфікси *-ашк-(а)/-лишк-(а)* (словотворче значення в кличках тварин (*Пегашка*), а формотворче – в іменниках жіночого роду з нестливо-зменшувальним значенням (*мордашка*); *-ащ-(ий)/-ящ-(ий)* (відповідно ознака, що характеризує дію або стан, який визначено мотивуючим словом (*блестящий*), і форма дієприкметника активного стану теперішнього часу *говорящий*) та ін; 3) лише суфіксальний тип, наприклад: суфікс *-ва-(ть)* утворює такі форми: *забыть – забывают* (недоконаний вид дієслів I дієвідміни від відповідних дієслів доконаного виду), *бить – бивать* (значення багатократності в дієсловах, що мотивовані дієсловами недоконаного виду); 4) лише префіксальний тип, наприклад префікс *вз-/взо-/вс-* утворює: а) дієслова доконаного виду зі значенням *піднімається вгору за допомогою дії*, що названо мотивуючим словом (*вздернуть, взмахнуть*), б) ті самі форми, але зі значенням різкої інтенсивної дії, що також названо мотивуючим словом (*взвизгнуть, взвыть*). До того ж цей префікс у випадках, коли за його допомогою передається значення доведення до результативного завершення дії, що названо мотивуючим словом, може функціонувати і як формотворчий (*взбесить, вскипеть, вскружить*).

Розглянемо афіксацію корейської, російської та англійської мови у зіставно-типологічному аспекті за такими параметрами:

- 1) за позицією в слові стосовно кореня (постпозиція / препозиція);
- 2) за способом афіксації:

- 3) за категоріальною приналежністю в граматичній будові мови;
 4) за продуктивністю / непродуктивністю;
 5) за походженням (споконвічні / запозичені).

Кожний із цих параметрів становить окремий тип афіксів, характерний для всіх зіставлених мов: корейської, російської та англійської. Встановлена типологія афіксів у різносистемних мовах проілюстрована у зведених таблицях.

Таблиця 1

1. Позиція афікса в слові щодо кореня

Мова	Префіксація	Корінь	Постпозиція
Корейська	Префікс, квазіпрефікс	Початок споконвічно корейського слова; китайський корінь-префікс, корінь-суфікс	Суфікс, квазісуфікс
Російська	Префікс, префіксоїд	Зв'язаний корінь (радиксоїд); циркумфікс	Суфікс, постфікс, інтерфікс, зв'язаний суфікс (суфіксоїд)
Англійська	Префікс, напівпрефікс	Найбільш незалежний корінь	Суфікс, напівсуфікс

Таблиця 2

Способи й характер афіксації в досліджуваних мовах

Мова	Одноелементна	Багатоелементна
Корейська	Смислова коренева морфема + формальна морфема	Префікс + корінь-суфікс
Російська	Префіксація, суфіксація, постфіксація, усічення основи	Префіксація-суфіксація, суфіксація-постфіксація
Англійська	Префіксація, суфіксація	Суфіксація-постфіксація

Таблиця 3

Категоріальна приналежність у граматичній будові мови

Мова	Словотворчі	Формотворчі	Гібридні
Корейська	Префікс, суфікс	Суфікс	Суфікс-слово
Російська	Префікс, суфікс	Префікс, суфікс	Префікси та суфікси, що вносять додатковий семантичний відтінок
Англійська	Префікс, суфікс	Суфікси	Префікси та суфікси, що вносять додатковий семантичний відтінок

Таблиця 4

Продуктивність / непродуктивність афіксального словотворення

Мова	Продуктивні	Непродуктивні
Корейська	Суфікси відповідних тематичних груп	Споконвічні корейські за походженням префікси
Російська	Дієслівні, прикметникові, іменникові	Афікси слів, що належать до пасивного лексичного запасу
Англійська	Суфікси зі значенням діячів, збірності, сукупності, абстрактності	Афікси слів, що належать до пасивного лексичного запасу

Таблиця 5

1. Походження словотворчих афіксів

Мова	Споконвічні	Запозичені
Корейська	Корейські (префікси)	Китайські (кореневі префікси та суфікси)
Російська	Споконвічні	Переважно греко-латинського походження
Англійська	Споконвічні	Переважно греко-латинського походження

Теоретико-методологічна концепція дослідження ґрунтується на таких положеннях: 1) афіксація – це морфологічний спосіб творення слів за допомогою афіксів (суфіксів та префіксів), які приєднуються до основи слова або кореня; 2) основними типами морфемної будови слова є фузія (сплав) та аглютинація (приклеювання, склеювання); 3) для фузійного слова характерна невиразність меж між афіксами, в аглютинативному ж слові межі між коренем і афіксами є цілком виразними; 4) афіксальне словотворення як у флективних, так і в аглютинативних мовах є мотивованим; 5) продуктивність / непродуктивність афіксації є основним критерієм у характеристиці словотворчої моделі – схеми творення нових слів за допомогою афіксів у межах того самого словотворчого типу, яка не впливає на їхню словотворчу семантику, але відрізняється морфологічними ознаками.

Дериваційні процеси корейського, російського та англійського афіксального словотворення характеризуються тенденцією до мотивації. Словотворча афіксальна мотивація – це відношення між двома спільнокореневими словами, значення одного з яких визначається через значення іншого. В акті словотворення одні одиниці є джерелами мотивації (мотивуючі слова), а інші – мотивованими.

Корейське мотивоване словотворення представлене п'ятьма моделями: 2 суфіксальними, 1 префіксальною, 1 квазісуфіксальною, 1 квазіпрефіксальною. Перша суфіксальна модель слів віддзеркалює словотворення іменників, мотивованих іменниками, та дієслів, мотивованих дієсловами; тим часом друга – іменників, мотивованих дієсловами, прикметниками, зображувальними словами. Префіксальна модель характерна для іменників, мотивованих іменниками, та дієслів, мотивованих дієсловами. Квазісуфіксальна модель слів, утворених за допомогою постпозитивних елементів, властива для похідних слів із категоріально-класифікуючим значенням. Квазіпрефіксальна

модель слів, утворених за допомогою препозитивних елементів, що приєднуються до базової основи слів іншомовного походження, включає похідні слова з категоріально-класифікуючим значенням.

Російське мотивоване словотворення представлено чотирма моделями – 2 суфіксальними, 1 префіксальною, 1 конфіксальною. Перша суфіксальна модель віддзеркалює словотворення іменників, мотивованих іменниками, та дієслів, мотивованих дієсловами; тим часом друга – іменників та прикметників, мотивованих дієсловами, дієслів, мотивованих прикметниками, прикметників – прислівниками, дієслів – іменниками, прикметників – іменниками. Префіксальна модель включає іменники, дієслова, прикметники, які у процесі афіксації (приєднання префікса) не змінюють своєї частиномовної належності. Конфіксальна модель (префікс + суфікс) слів властива для прислівників, мотивованих прикметниками, а також іменникам та прикметникам, мотивованих їхніми ж частинами мови.

Англійське мотивоване афіксальне словотворення представлено трьома типами моделей – 2 суфіксальними, 1 префіксальною. Перша суфіксальна модель віддзеркалює словотворення іменників, мотивованих іменниками, та дієслів, мотивованих дієсловами; тим часом друга властива для іменників, мотивованих дієсловами, прикметників, мотивованих іменниками, прислівників, мотивованих прикметниками, дієслів, мотивованих прикметниками. Префіксальна модель характерна для словотворення іменників та дієслів, мотивованих їхніми ж частинами мови.

Високопродуктивними для зіставлюваних мов виявилися моделі суфіксального мотивованого словотворення корейської, російської та англійської мов (модель слів однієї з частин мови, мотивованих тією самою частиною мови; модель слів однієї з частин мови, мотивованих іншою частиною мови), а також префіксальна модель слів, мотивованих тією самою частиною мови; малопродуктивними – квазісуфіксальна та квазіпрефіксальна моделі, характерні лише для корейської мови, та конфіксальна модель – для російської.

Аналізуючи словотворчі афіксальні системи корейської, російської та англійської мов, ми дійшли висновку, що словотворчий акт, як і будь-який акт діяльності, відбувається лише тоді, коли він мотивований потребою, оскільки саме потреби виступають рушієм будь-якого виду людської діяльності, зокрема й словотворчої. Дослідження цих потреб сприяє розумінню внутрішньої форми слова. Кожний словотворчий акт є логічним актом мовотворчості, що дозволяє проникнути в глибини людської свідомості, в складний процес освоєння світу природи й людини.

ЛІТЕРАТУРА:

- Мартінова Л.Б.* Словотвірний потенціал слів тематичної групи «рослини» в українській та російській мовах / Л. Б. Мартінова // Система і структура східнослов'янських мов. К., 1998.
- Медведева Л.А.* Сопоставительное исследование словообразовательных возможностей русского и украинского языков (на примере ЛСГ имен прилагательных со значением цвета) / Л.А. Медведева // Русское языкознание, 1980, вып. 1.
- Мосенкіс Ю.Л.* Українська і корейська мови в євразійському просторі. Мосенкіс, Синишин Р., Переверзев Д. // Мова та історія: Вип. 92, Київ. Періодичний зб. наук. пр., 2007.
- Переверзев Д.* Дослідження генеалогічних зв'язків корейської мови в українській корейстиці / Д. Переверзев // Мова та історія: Періодичний зб. наук. праць, Київ, вип. 92, 2007.
- Сегін Л.В.* Структурно-семантична типологія словотвірних парадигм дієслів динамічної просторової локалізованості в українській і польській мовах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.17 "Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство". Донецьк, 2003.
- Собков Ю.В.* Типологія криптонімів англійської та української мов: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : спец. 10.02.17 "Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство", 2008.